

----- Araştırma makalesi -----

**KAHRAMAN KADIN ARKETİPİ OLARAK ZEYNA
KARAKTERİ VE YALNIZ EFE**

Nuray ÜÇKARAKAYA*
Beyda KUTLU**

Öz

Bir eserin çeşitli inceleme yöntemleriyle tahlilini yapmak, incelenen eserin görünmeyen katmanlarını öne çıkarmaya yardımcı olmaktadır. Bireyin duygu ve düşünce dünyasına yönelen edebi eserler aynı zamanda kişinin bilinçaltını da sembolik ya da imgesel özelliklerde ortaya koyabilir. Geçmişten beri şiir ve roman incelemelerinde yazarın bakış açısına göre farklı yöntemler uygulanmaktadır. Bu bakış açıları okura, eseri anlamlandırmasında farklı pencereler açar. Bu inceleme metotlarından biri de "arketipsel inceleme"dir. Arketipler aracılığıyla mitlerin, masalların ve diğer halk edebiyatı ürünlerinin de çözümlemesi yapılmıştır. Ele alınan bu makalede arketipsel inceleme yöntemi ile dört eser incelenmiştir. Makale yedi ana başlık ve yedi alt başlıktan oluşmaktadır. Ana başlıklarda Türk edebiyatında kadına bakış, Savaşçı Prenses: Zeyna, Yalnız Efe, Vatan yahut Silistre, Domaniç Dağlarının Yolcusu adlı yapıtlardaki kahraman kadınlar tespit edilip incelenmiş ve arketip kavramı açıklanmıştır. Alt başlıklarda ise ele alınan eserlerdeki kadın kahramanların bağımsız, savaşçı ve cesur özellikler

* Doç. Dr., Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalı.
e-posta: nuray.3karakaya@beun.edu.tr
ORCID: 0000-0002-2406-1065

** Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
e-posta: beyda_kutlu@icloud.com
ORCID: 0009-0009-6549-755X

Geliş/Received: 14 Kasım 2024 / 14 November 2024
Kabul/Accepted: 24 Aralık 2024 / 24 December 2024

göstermesinden hareketle bu kahramanlar; kadın, anne, savaşçı-kahraman, yeniden doğuş, dağ, gölge ve animus arketipleriyle incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Carl Gustav Jung, arketip, kadın, Zeyna, Yalnız Efe.

THE CHARACTER OF ZEYNA AND YALNIZ EFE AS THE HEROIC WOMAN ARCHETYPE

Abstract

Analyzing a work with various examination methods helps to highlight the invisible layers of the work being examined. Literary works that focus on the individual's world of emotions and thoughts can also reveal the person's subconscious in symbolic or imaginary ways. Since the past, different methods have been applied in poetry and novel analysis, depending on the author's perspective. These perspectives open different windows for the reader to understand the work. One of these examination methods is "archetypal examination". Myths, tales and other folk literature products have also been analyzed through archetypes. In this article, four works were examined with the archetypal analysis method. The article consists of seven main headings and seven subheadings. In the main headings, the view of women in Turkish literature, the heroic women in the works titled Savaşçı Prenses: Zeyna, Yalnız Efe, Vatan yahut Silistre, Domaniç Dağlarının Yolcusu were identified and examined, and the concept of archetype was explained. Based on the fact that the female heroes in the works discussed in the subheadings show independent, warrior and brave characteristics, these heroes are; It has been studied with the archetypes of woman, mother, warrior-hero, rebirth, mountain, shadow and animus.

Keywords: Carl Gustav Jung, archetype, woman, Zeyna, Yalnız Efe.

Giriş

Bir edebi esere pek çok yönden yaklaşılabilir. Bazı kuramlar sanatın içeriğini sanatçıda ararken bazı kuramlar bu içeriğin temelini dış dünya ile ilişkilendirir. “Nihayet, sanatın özünü eserin başka şeylerle ilişkisinde değil de doğrudan doğruya eserin kendisinde arayan kuramcılar da vardır.” (Moran, 2012:10). Arketipçi eleştiri kuramı da sanatın özünü eserde aramaktadır. “Psikolojinin geliştirdiği yöntemlerden biri olan Arketipsel Eleştiri Kuramı, Carl Gustav Jung önderliğinde gelişen ve kuramsal temeli Analitik Psikolojiye dayanan, imge ve resimlerden yola çıkarak karakterlerin psikolojik tahlillerini yapan bir kuramdır.” (Ulutaş, 2016: 662). Çoğu eser içerisinde bilinçaltının çeşitli arketiplerini barındırmaktadır. Bu arketipler Jung’a göre insan yaşamının çeşitli alanlarında görülür. “Jung’un analitik psikolojide yer verdiği en önemli kavramlardan birisi kolektif bilinçdışı ve

bunun yansımalarından oluşan arketiplerdir. Bahsi geçen terimler edebiyat araştırmacılarının metin merkezli çalışmalarında yeni analizler yapabilmelerini sağlamıştır.” (Ege, 2021: 233).

“İçinde yaşadığı doğayı “ana” olarak tanımlayan insanın evreniyle bağlantısında kadın arketiplerinin ve kadın imgesinin önemi büyüktür.” (Duran, 2015: 2). Kadın anadır, doğurgandır. Fakat tarih boyunca kadın bu üstün özelliğine rağmen hor görülmüş ve ezilmiştir. “Birçok toplum, kadınları evdeki rolleriyle ilişkilendirmiş ve onların ailenin temel bir parçası olduğunu kabul etmiştir. Bu görüşler, çoğunlukla ataerkil toplumlarda, erkek egemenliği ve cinsiyet rollerinin sıkı bir şekilde tanımlandığı toplumlarda daha belirgin olmuştur.” (Han, 2023: 159). “Kadınlar dış hayatın bütün alanlarında ikinci derecede rol almışlardır. Bazı topluluklarda kadınların yeteneklerinin ve zekâlarının erkeklerden geri olduğu kabul edilmiştir.” (Bars, 2014: 124). Fakat eski Türk topluluklarında kadının önemi büyüktü. Eski Türk topluluklarında kadın, çocukların anası ve erkeğinin yoldaşı olmanın yanı sıra gerektiği zaman ata binen, savaşabilen alp tipi erkeğe de uygun bir görünüm sunmaktadır. Her kadının içinde erkeksi bir yön olma nedeni ise animustur. Kadın da gerektiği zamanlarda tıpkı bir erkek gibi savaşıp yurt kurtaran başkahraman niteliğinde olmuştur. “Bir kadın veya erkeğin bir eser kahramanı olması onun sadece güçlü, yenilmez, soylu vs. olmasına bağlı değildir. Kişinin eski benliği ile yaşadığı macera neticesinde dönüştüğü yeni benliği arasında bir ahenk kurulduğu noktada gerçeklik ortaya çıkacaktır.” (Özcan, 2021:103).

Sözlü gelenekteki kadınların kahramanlıkları ile ilgili bilgiler ilk olarak Kitâb-ı Dede Korkut Hikâyeleri ile aktarılmıştır.

“Türk dünyasında çok sayıda kadınların başkahraman durumunda olduğu destan da vardır. Bunlara “Kırgız geleneğinde Kız Saykal, Canıl Mirza, Gülgaakı, Kız Daryka, Barçın, Kuyalı, Ak Mör ; Kazak geleneğinde Kız Jibek; Karakalpak geleneğinde Kırk Kız; Hakas geleneğinde Ah Çibek Arığ, Ay Huucin; Altay geleneğinde Kara Taacı Kıs; Özbek geleneğinde Ayçınar; Uygur geleneğinde Nuzugum gibi destanlar örnek verilebilir.” (Yıldız, 2019: 286).

“Türk destanlarında alplik her ne kadar erkekle özdeşleşse de kadınların da destanlarda savaşçı ve yiğitlik gibi özellikler gösterdiği görülmüştür. Bu özellikleri taşıyan kadınlar ise “alp kadın tipi” olarak adlandırılmaktadır.” (Önkol, 2024: 732). Örneğin Manas Destanı’nda Ak Erkeç ve Kanıkey, bir Uygur Destanı olan Gülendam Destanı’nda ise Gülendam alp kadın tipi olarak gösterilebilir. Tomris Hatun da yurduna olan bağlılığı için bir erkek gibi savaşmıştır. Küçük bir kızken de savaş aletlerine meraklı olan Tomris Hatun’un mücadele verirken de savaş aletlerini korkmadan, yadırgamadan kullandığı görülmektedir.

Bunlardan hareketle bu çalışmada Savaşçı Prenses: Zeyna, Yalnız Efe, Vatan yahut Silistre, Domaniç Dağlarının Yolcusu adlı yapıtlar üzerinden arketipler aracılığı ile kadınların geçmişten günümüze toplumdaki önemine ve rolüne dikkat çekilmiş ve bu yapıtlardaki kadın kahramanların arketipsel analizleri yapılmıştır.

1. Türk Edebiyatında Kadına Bakış

Kadının hayatı, Türk toplumunda yüzyıllar boyunca büyük değişimlere uğramıştır. Bu değişimlerin toplumsal, siyasal, dinsel ve birçok farklı faktörleri vardır. Bu faktörlerin değişimi ve gelişimi yabancı kültürlerin etkisine de bağlıdır. Dolayısıyla edebiyatta ve edebi eserlerde de kadınların yeri ve önemi bu medeniyet ve kültür değişimlerine göre şekillenmiştir denilebilir.

‘İslâmiyet öncesi göçebelik devri ile İslamiyet’e geçiş döneminin kaynaklarında Türk kadını; evin direği, ailede ve devlet yönetiminde söz sahibi, kahraman, fedakâr bir eş ve annedir. Eşiyle birlikte ata biner, ok atar, kılıç kuşanır ve gerekli durumlarda düşmanla savaşır, zor durumlarda eşine öğütler verir.’ (Nas, 2021: 164). 13.yüzyılın sonlarından 14.yüzyılın ortalarına kadar ise toplumun erkek egemenliğindeki edebiyatında kadının konumu değişmiştir. Değişen bu konum edebi eserlere de yansımıştır.

Oğuzların destanî hayatını anlatan Dede Korkut hikâyelerinde kadına önemli ölçüde yer verildiği görülmektedir. Dede Korkut’ta kadın, haz ve aşk mevzusu olmamıştır. *‘Dede Korkut’ta anlatılan kadın; topuklara kadar uzanan siyah saçları, dar ağzı, ince beli, kara gözü, kar üstüne kan damlamış gibi kırmızı yanakları, bileklerinden kınalı elleri ile erkeğin bahtı ve evinin tahtıdır. Erkek, başı sıkışınca karısına sığınır. Buradaki kadınlar evin direği olan ideal eşlerdir.’* (Nas, 2021: 171).

Klasik Türk edebiyatında Mihr ü Mâh, Gül ü Bülbül gibi mesnevilerin isimlerinde cinsiyet söz konusu değildir. Fakat Yusuf u Züleyhâ, Husrev ü Şîrîn gibi aşk konulu mesnevilerde erkek kahramanların isimlerinin kadınlardan önce geldiği dikkat çekmektedir. Divan edebiyatında kadın daha çok aşk ve güzellik yönleriyle ön plandadır. Erkeklerden daha pasif halde olmalarına rağmen çoğu kadın kahraman erkeklerde görülen özelliklere sahiptir. Örneğin Hüsrev ü Şîrîn mesnevisinde Şîrîn, ata biner, avlanmakta iyidir ve savaş aletleri kullanabilmektedir. Fakat bunlara rağmen kadının bazı özelliklerinden dolayı kötü olarak ele alındığı da görülmektedir. Divan edebiyatında kadınları kötülerinin nedenlerinin başlıcaları kadınların yalancı, güvenilmez, hilekâr olmalarıdır.

Tanzimat devrinde ise romancılar, kadın konusuna büyük önem vermişlerdir. Bu dönemde ortaya çıkan Türk romanı, Türk kadınının sosyal hayatındaki gelişmelerde önemli rol oynamaktadır. Bu dönemde kadınların toplumdaki yeri konu olduğunda özellikle onların eğitimi ön plana çıkarılmıştır. Tanzimat devrinde kadının toplumdaki yeri farklılaşmaya başlar. Bu devrede kadın, dış dünya ile temas kurmaya, eğlence yerlerine gitmeye vb. başlamıştır. Ahmet Mithat Efendi'nin, Jön Türk eserinde feminizme dair düşüncelerini belirtmiştir denilebilir. Toplumda kadına verilen değer daha da artmasını savunmuştur. Jön Türk eserindeki kadın kahramanların da dönemin kadın profilini yansıması dikkat çekmektedir. Aynı zamanda bu dönemde görülen konulardan birisi de evlilik konusudur. Görücü usulü ile evlilik birçok eserde eleştirilmiştir. Kadınların da hiçbir baskı altında kalmadan evlenmeleri gerektiği savunulur.

“Tanzimat devri romanındaki bazı femme fatale kadın tipleri ve eserleri şu şekilde örneklendirilebilir: Hançerli Hanım Hikâye-i Garibesî'nde (1851-1852) Hançerli Hanım, Yeryüzünde Bir Melek'te (1875) Arife, İntibah'ta (1876) Mehpeyker, Cezmi'de (1880) Şehriyar, Esrar-ı Cinayat'ta (1884) Hediye, Ahmet Metin ve Şirzad'da (1892) Neofari.” (Özen, 2023: 3).

Tanzimat devrinde kadının, birey olmaktan çok toplumun bir parçası olarak ele alınmasına karşılık Servet-i Fünun döneminde kadın, birey olarak ele alınmıştır. Servet-i Fünun döneminde verilen eserlerde ilk defa kadının duyguları, özel yaşantısı, düşünceleri ile karşılaşılır. “*Servet-i Fünuncuların bir kadın duyarlılığına sahip oldukları ve kadının onların duygu ve düşüncelerini anlatmada kullandıkları bir sembol olduğu söylenir.*” (Kırtıl, 2012: 128). Bunda Servet-i Fünuncuların sanat anlayışlarının etkisi olduğundan da söz edilebilir.

“Kadınlar, Servet-i Fünun romanlarında birinci dereceden kahramanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Servet-i Fünun romanındaki kadınlar, eğitilmiş, dışa dönük ve modern tiplerdir. Bunların dışında içe kapanık kadınların dışı kapalı bir yaşam sürdükleri görülmektedir. Bu romanlardaki kadınların sindirilmiş ve bastırılmış olmamaları onların yaşam algılarında aşk, eğlence, giyim ve modayı ön plana çıkarmalarına sebep olmuştur.” (Kanter, 2009: II).

Servet-i Fünun edebiyatında erkek karşısında iddialı, düşünce ve kültür olarak erkekten aşağıda olmadığını bilen, Avrupaî hayat yaşayan kadınlar söz konusudur ayrıca bu dönemin eserlerindeki kadınlar genellikle zengin kadınlardır denilebilir.

Fecr-i Âti döneminin roman ve hikâyesinde ise kadının sosyal hayattaki durumuna bakıldığında genellikle aşk ve aile içerisinde yer aldığı görülür. Kadının çalışma hayatına başlaması, kadının kılık kıyafeti şekillenen konular içerisinde yer verilen kadınların eğitimi çoğunlukla yabancı mürebbiyelerle sağlanan konak eğitimidir. *‘Fecr-i Âfi yazarları, eğitim almış kadını ön plana çıkararak bu şekilde yeni kadın tipini incelemiş, Servet-i Fünûn romanındaki Batılı tarz eğitim almış kadının üstüne bir de haklarını tartışan ve eşitlik anlayışını sorgulayan kadını eklemiştir.’* (Ayık, 2019: 89).

Milli edebiyat eserlerinde kadının farklı yönleriyle ele alınması bakımından Halide Edip öne çıkmaktadır. *‘Milli Mücadele dönemi edebiyatında kadın; onurlu, çalışkan, özgüvenli olarak anlatılmıştır. Yurdun kurtarılmasında çekilen sıkıntıların yanında, bu uğurda şehit ve gazi olan insanların âşık oldukları sevgilisi olmuştur.’* (Dündar, 2021). Bu dönemde Ziya Gökalp de kadın konusundaki düşüncelerini açıkça belirten yazarlardandır. *‘Yeni hayat’* beklentisindeki önemli bir pay da kadına aittir. Gökalp, kadın konusundaki düşüncelerini Kadın, Meslek Kadını, Aile, Ev Kadını gibi eserlerinde belirtmiştir.

Cumhuriyet döneminde *‘kadın meselesi: Osmanlı düzeninin değişmekte olan doğasına ilişkin kaygılarla, Osmanlı-Türk ulusal kimliğiyle ilgili sorunların dile getirilip tartışıldığı ideolojik mücadelenin bir parçası haline gelmiştir.’* (Kandiyot 2015: 146). Birinci Dünya Savaşı ile azalan erkek nüfusu kadının toplumda öne çıkmasını ve toplumsal olaylara yönelmesini hızlandırmıştır. Bu dönemde kadının ev geçindirmesi için iş hayatına atılması başlamaktadır. *‘Kadın, daha sonra Kurtuluş Savaşı’yla birlikte gerek cephe gerekse de cephe arkasında milli mücadeleye katılır. Cumhuriyetle birlikte arzulanan toplumsal konumuna kavuşan kadın, devletin yenileşmesi ve ilerlemesiyle birlikte var olmak adına önemli bir mesafe kat eder.’* (Özcan vd. 2020: 130). Peyami Safa’nın Bir Tereddüdün Romanı adlı eserinde Vildan karakteri kendi sınırlarını aşan bir karakterdir denilebilir. Erkekler içerisinde kendisine ekonomik ve entelektüel anlamda yer bulmaya çalışmaktadır. Erkek bakışının kadın kalıplarını aşar. Sinekli Bakkal romanındaki Rabia karakteri ve Dağın Öteki Yüzü romanındaki Vicdan karakteri de kişilik olarak güçlü kadınlardır. Erkekler üzerinde etkilerini göstermektedirler. Cumhuriyet dönemi eserlerinde kadın, erkeğe karşı arzu nesnesi olmaktan ziyade seçme şansına sahip özne olma yolunda önemli bir konuma sahiptir denilebilir.

2. Savaşçı Prenses: Zeyna

1995-2001 yılları arasında yayımlanan ve izlenme rekorları kıran Zeyna: Savaşçı Prenses, yayımlanmış olan çoğu diziden kadın kahramanın toplum için mücadele etmesi, kötülüklerin üstesinden kendi başına gelmesi yönüyle ayrılır. Zeyna'nın öyküsü çok eski çağlarda geçmektedir. Zeyna'nın öyküsünün geçtiği bu çağlar ise masallarla, krallarla, efsanelerle ve tanrılarla dolu olan bir dönemdir. Bu dönemde insanlar birbirleriyle kıyasıya savaşırdı. Zeyna başlangıçta kötülerin yanında savaşmıştı. Sonrasında geçmişteki kötülüklerini silmek istercesine iyilerin yanında olmuş ve o günden sonra da sadece adalet ve barış için savaşmıştı. Savaşçı Prenses lakaplı Zeyna, yıllarca insanlara zorbalık yapmış, masumların ölümüne neden olmuş, köyleri yakıp yıkmıştır. İşlediği tüm suçları daha sonra bir günah olarak gören Zeyna, günahlarından arınmak ve insanlık için faydalı şeyler yapmak ister. Geçmişini bir kenara bırakıp sürekli seyahat ederek belli bir yere bağlı kalmadığı bir yaşam sürmeye başlar. Yine seyahat ettiği günün birinde kendisine hayranlık besleyen Gabrielle adında bir kızla karşılaşır.

“Gabrielle köle bir toplumdaki çiftçi kızlarından biridir. Kendisine uygun görülen kişiyle evlenmemek, sahip olduğu hayatı değiştirmek ve aslında tam da Xena gibi başarılı bir savaşçı olmanın hayalleri içinde olan Gabrielle, bir gün tam da başı beladayken karşısında Xena'yı buluverir. Xena'nın yardımıyla köy ve Gabrielle başlarındaki beladan (yani Xena'nın “eski” zamanlardan arkadaşı Draco'nun adamlarından) kurtulur. Bunun üstüne, çok daha fazlası için doğduğunu düşünen Gabrielle, Xena'ya katılmak ister ama reddedilir.” (<https://22dakika.org/xena-warrior-princess-tanitim/>).

Sonrasında Zeyna Gabrielle'in köyünden ayrılır ve doğduğu Amphipolis'e doğru harekete geçer. Amphipolis'e vardığıdaysa annesi dahil olmak üzere kimse tarafından hoş karşılanmaz. Bir de bunun üzerine Zeyna'nın anlayamadığı Draco'nun köye saldırmaya hazırlandığı haberi gelir. Zeyna bunu duyunca köyü bu saldırıdan korumak ister ama annesi bile yanında yer almaz. İşte işlerin sarp sardığı bu noktada hiç beklemediği Gabrielle'den yardım alır. Draco ile yüzleşerek onu alt eder. Bununla kalmaz annesi ve köyü ile de arasını düzeltir. Olayların ardından Gabrielle, Zeyna'nın hep yanında olarak onunla maceradan maceraya sürüklenir.

Deri mini eteği,dizinin üstünde biten çizimleri ve bronz göğüs plakasıyla 1.70 boyunda olan Zeyna yanında Gabrielle ile ölümlülerle,tanrıçalarla savaşır. Önüne çıkan tüm engelleri aşar. Zeyna bilinçli olarak kötülük yerine iyiliği seçmiş ve iyilik için mücadele etmiştir.

“Zeyna'nın faaliyetlerinin büyük bir kısmı dövüşmekten ibarettir. Kendine özgü "birçok becerisi", insanüstü niteliktekiler de dahil olmak üzere çeşitli dövüş becerilerini içerir. Aynı zamanda büyük bir dayanıklılık da göstermektedir. Bu nedenle, o kesinlikle bir "savaşçı kadın", bir "süper

kadın" ve "sert bir kız" olarak nitelendirilmektedir. Dövüş becerileri ve atletik çevikliği olağanüstü niteliktedir. Çeşitli dövüş tekniklerini uygulayarak eksiksiz ordularla, korkunç kötü adamlarla ve hatta tanrılarla savaşmasını sağlamaktadır.”(Tiggess, 2017: 129).

Kılıç ve çakra kullanan, yüksek sesli bir savaş çılgılığı atan Zeyna'nın kötü güçlerle savaşması, savaşırken öfkelenmesi ve çılgılık atması karakteristik özelliklerindedir ve bu kadının gücünü gösterdiği işaretlerden sayılabilir. Zeyna yaşadığı kötü şeylerden dolayı baskıcı dünyayı altüst etmek isterken aynı zamanda iyileştirmek de istemektedir. Bunu yaparken, insanların savaşçı, sert kadın fikrine alışmalarında öncü bir rol üstlenir ve daha ciddi kadın kahramanların da kabul görmesi için zemin hazırlar. Kadınların itaatkâr ve pasif olduğu yönündeki basmakalıp görüşü reddedip bunun için savaşır. Misyonu öncelikle toplum yanlısıdır. Her bölümün başlık sekansındaki kapanış seslendirmesinde olduğu gibi: “Antik tanrıların, savaş ağalarının ve kralların olduğu bir dönemde, kargaşa içindeki bir ülke bir kahraman için haykırıyordu. O, savaşın sıcağında şekillenen kudretli bir prenses Zeyna'ydı. Güç, tutku, tehlike. Onun cesareti, dünyanın kaderini değiştirecek!”

Yalnız Efe eserinde de kurtuluş ve özgürleşme isteği ön plandadır fakat bunun için mücadele ederlerken Yalnız Efe erkek kılığına girmiş, Zeyna kılık değiştirmemiştir. Aynı zamanda Zeyna'nın yanında ona destek olanlar varken Yalnız Efe tek başına mücadele etmiştir.

3. Yalnız Efe

Ömer Seyfettin'in 1919 yılında yayımlanan Yalnız Efe hikâyesi haksızlığa karşı direnen bir kızı ele almaktadır. Bu kız, Yörük Hoca'nın kızı Kezban'dır. Yörük Hoca, köylüler tarafından sevilip sayılan bir adamdır. Bir de aynı köyde olan ve zalimlikleri, tefeciliği ile bilinen Eseoğlu vardır. Kezban'ın babası, köydekilere Eseoğlu'na borç verdiğini ve geri alacağını söyler. İnsanlar Yörük Hoca'ya geri alması konusunda engel olmak ister fakat Yörük Hoca onları dinlemez. Eseoğlu'nun yanına gider ve orada öldürülür. Sonrasında Kezban, babasının ve köy halkının öcünü almak ister. Başlangıçta katilin yakalanması için devlete başvurursa da bir sonuç çıkmaz.

Kezban, babasının intikamını kendisinin alacağını köye duyurup Yalnız Efe olarak silah kuşanıp dağa çıkar. Kızan almadan dağa çıktığı için Kezban'a 'Yalnız Efe' denilmiştir. Yalnız Efe, babasının intikamını aldıktan sonra köylülere haksızlık eden kim varsa adaleti sağlamak için dağda kalır. Sadece kadınlara gözükten Yalnız Efe, kendisini yakalamaya çalışan askerlerin arasında sıkışıp kalınca onlara zarar vermemek için sır olur.

Haksız bir şekilde öldürülen babasının öcünü almak için dağa çıkan Kezban'ın efsaneleşerek Yalnız Efe'ye dönüşmesini konu edinen öyküde Kezban'ın silahını alıp dağa çıkmaktan başka yol bulamaması kendi "ben"iyle buluşmasına zemin hazırlayan kahramanca bir yolculuğun başlangıcıdır. Köylülerin dilindeki "Bir Mehdi çıksa!" gibi ifadeler ve babasının "Ah genç olsam!" , "Ah, şu bir erkek olsaydı" gibi hayıflanmaları, Kezban'ın da içten içe aklını kurcalayan bir duruma dönüşür ve o da "Ah, erkek olsaydım" diye yakınmaya başlar.

Kezban'ı harekete geçiren kıvılcım babasını öldüren kişilerin devlet tarafından bulunamayıp cezalandırılmaması olmuştur. Artık Eseoğlu'ndan intikam almaya hazırdır. Babasının ölümünden sorumlu olanları öldürür. Bu, yalnızca kişisel bir intikam niteliğinde olmamıştır. Eseoğlu, tüm köy için sosyal bir problemdir ve Yalnız Efe bireysel gibi gözükse sosyal bir problemle mücadele etmiştir. Yani Kezban, bu mücadelenin sonunda Yalnız Efe'ye dönüşerek toplumda kurtarıcı rol üstlenmiş ve hedeflediği amaca ulaşmıştır.

"Kezban, haksız yere öldürülen babasının intikamını almış, devlet otoritelerinin ve yerel güçlerin haksız uygulamalarını durdurmuş, bulunduğu çevrede adaleti sağlamıştır. Kezban bütün bunları yaparken, halkın huzurunu bozacak, onlara zarar verecek en küçük bir harekette bulunmamıştır. Yalnız Efe eğer isteseydi, sadece Eseoğlu ve inzibat mülazımını değil, o civarda kızdığı herkesi öldürür, etrafa korku salar, halkı kendisine bağlar, etrafına yüzlerce zeybek toplayıp büyük bir çete kurar ve bunda başarılı da olurdu. Ancak Yalnız Efe başlangıçta ortaya koyduğu hedefine ulaşmış, haksızlıkları gidermiş, sadece Osmanlı askerine, onları kendi kardeşleri kabul ettiği için ateş açmamıştır. Bu açıdan bakıldığında Yalnız Efe'deki Kezban başarılı bir kadındır." (Özsarı, 2006: 5).

Kezban bu mücadeleyi "erkek kılığı" na girerek vermektedir. Elbise, etek gibi kadını simgeleyen kıyafetlerle değil erkek kıyafetleriyle savaşmıştır. Zaten kendi adıyla da mücadele etmeyip erkek lakabı ile mücadelesini sürdürmüştür. Dolayısıyla Yalnız Efe'nin savaşçı kimliği kadın oluşundan daha ön planda tutulmuştur. Kutsal bir hedef uğruna içindeki savaşçı kimliğini çıkararak bir diğer kadın arketipi de Vatan yahut Silistre eserindeki Zekiye'dir.

4. Vatan yahut Silistre

İlk kez 1 Nisan 1873'te, Güllü Agop Tiyatrosu'nda sahnelenen Vatan yahut Silistre eseri dört perdeden oluşmaktadır. Bu eser, 1853-1856 yılları arasında gerçekleşen Kırım Harbi'ni anlatmaktadır. Eserdeki karakterlerden İslam Bey, savaşa gönüllü olarak katılan biridir. İslam Bey, savaşa gitmeden önce Zekiye'yi görmek istediği için bir sabah Zekiye'nin

odasına pencereden atlayıp girer. İslam Bey'in geliş amacı vedalaşmak olsa da birbirlerine duygularını itiraf ederler. Zekiye, İslam Bey'in Silistre'ye gitmesini istemediğini belirtir. İslam Bey ise tüm ecdadının savaşlarda şehit olduğunu söyler ve Zekiye'nin yanından ayrılır. Sokakta gönüllü askerlerle konuşma yaptığı esnada *"Beni seven, hiçbir vakit, ardımdan ayrılmaz!"* (Kemal, 2017: 47) diye askerlere seslenir. Zekiye ise bunu kendisine söylenmiş olarak algılayıp İslam Bey'e olan sevgisinden dolayı erkek kılığına girer ve Silistre'ye gider.

İslam Bey her ne kadar cepheye gitmekten emin olsa da Zekiye bir kadın olarak onu duygusal yönden zorlar. Zekiye erkek kılığına girip İslam Bey ile cepheye gittiğinde ise cephedeki tek kadın olarak erkek kılığında onun yardımına koşar, sağ kolu olur.

"Zekiye'nin erkekleştikten sonra İslam Bey'in durumu üstünde oluşturduğu bu fark, oyunda 'erkek olmanın' bir adım önde tutulması olarak okunabilir pekala. Burada erkeklik kalıbı, vatani kurtaracak bir kahraman olarak yeniden üretilmiş, bir yanıyla kutsanmıştır. Buna mükabil kadın olmak, vatani kurtarmaya yaramayacağı için geri planda muamele görür. Ancak, vatan için iradeli, basiretli erkek gibi bir kadın olunursa 'kadınlık' önem taşımaya başlar." (Öztopanlar: 2019, 139).

Eserde kadınların korkak olduğuna, vakitlerini erkekler gibi dışarıda geçirmeyip evde oturduklarına yer verilmiştir: *"Rahat aramam. Arayanlar arkama düşmesin! Kurşundan, güllenden korkmam. Korkanlar, karılarının yanında otursun!"* (Kemal, 2019: 16).

Henüz on yedi yaşında olan Zekiye annesi tarafından iyi eğitilmiş, okuma yazma öğrenmiş bir kızdır. Erkek kardeşi küçük yaşta vefat etmiştir. Babası ise gittiği bir savaştan geri dönmemiş yaşayıp yaşamadığı tesadüf olarak ortaya çıkmıştır. Zekiye karakteri, evde oturan kadın olmamış, cepheye her ne kadar sevdiğinin peşinden gidiyor gibi olsa da savaşmayı göze alarak giden bir kadın olmuştur. Zekiye cepheye Âdem takma adıyla yerini almaktadır. Erkek kılığına girdikten sonra kıyafeti hakkında bilgi verilmemiştir ama görünüşünden cephedeki kimse onun kadın olduğunu anlamamaktadır. *"Perde açılınca Silistre Kalesi'nin bir tabyasında, ötede beride birtakım gönüllü oturmuş. Zekiye erkek esvabıyla içlerinde görünür."* (Kemal, 2019: 22).

Ayrıca Zekiye, İslam Bey ile bir diyalogunda şu cümlelere yer vermiştir: *"Gönlümde güller açılıyor, fikrimde güneşler doğuyor. Bu sözlerinin sayesinde, ben de erkek oldum. Hem gönlüm, elbisemden erkektir."* (Kemal, 2017: 73).

Bu cümlelerden de anlaşıldığı gibi Zekiye hem kılık kıyafet olarak hem de ruh olarak erkeklığe bürünmüştür. Hatta ruhunun görünüşünden daha erkek olduğunu söylemektedir.

Zekiye her ne kadar sevdiği İslam Bey için cepheye savaşmaya gitmiş gibi işlenilse de altında yatan vatan hizmeti de söz konusudur. Eserde bununla ilgili olarak şu cümleler yer alır: “*Benden ne istiyorsunuz? Vatan, bir Allah tekkesi değil midir? Tekkeye gelen kurbanın semizliğine, zayıflığına bakılır mı? Lütf edin çocuklarınıza da devlet yolunda ölmeye izin verin.*” (Kemal, 2017: 57).

Vatan yahut Silistre’de yer alan bu cümlelere bakıldığında aslında Zekiye’nin de vatani için, kötülüklerle savaşmak için mücadele ettiği söylenebilir. Bu mücadelede erkek kılığına girip Âdem ismiyle yerini almıştır. Tüm bunlar gerçekleşirken kadın ve erkek arasındaki sınır korunmuştur. Zekiye tamamen erkekleşmemiş sadece kılığa girmiştir. Fakat sonuç olarak erkekler gibi hayatla mücadele eden bir kadın imajı söz konusudur denilebilir. Benzer şekilde vatani için şerefi uğruna oğlunu vurmuş bir diğer kadın arketipi de Domaniç Dağlarının Yolcusu eserindeki Domaniçli kadındır.

5. Domaniç Dağlarının Yolcusu

Şükûfe Nihal’in “Domaniç Dağlarının Yolcusu” adlı kitabı 1946 yılında yayımlanmıştır. Bir Kurtuluş Savaşı destanının peşine düşen kadın kahramanın Anadolu’ya yaptığı yolculuğu dikkat çeken doğa, insan ve toplumsal tasvirlerle, kişisel görüşlerle sunan eser roman kurgusuyla şekillendirilmiştir. Şükûfe Nihal, Anadolu’nun tanınmasını, insanların toplumsal sorunlarını, kadınların yaşadığı sıkıntıların anlaşılabilmesini isteyen bir aydındır. Domaniç Dağlarının Yolcusu adlı eserinde anlattığı seyahatin özünü, İstiklal Savaşına katılan bir arkadaşından dinlemiş olduğu anı oluşturmaktadır. Şükûfe Nihal bu anı üzerine İnegöl ve Domaniç’e seyahat eder.

Domaniç’te Sultan dağları arasındaki köylerde yaşayan bir kadın vardır. Bu kadının dillere destan derecede bir güzelliği vardır ve zengindir. Orada yaşayan çoğu erkek kendisine taliptir. Kadın, taliplerinin arasından birini seçerek evlenir ve bir oğlu olur. Fakat evlendiği adam askere gider ve şehit olur. Talipleri yine birer birer sıraya girerler, onunla evlenmek isterler. Ancak dileği, oğlunu mert, kahraman, vatana faydası olan bir insan olarak büyütme olan anne, bütün taliplerini reddeder ve ilk eşine sadık kaldığını şu sözleriyle belirtir: “*Arslan yatan yere ben köpek bağlamam*” (Nihal, 2013: 18). Evliliğe büyük önem veren ve eşini evin direği olarak gören Anadolu kadını kolay kolay ikinci bir evliliğe sıcak bakmamaktadır. Bu dul kadın

zorluklar karşısında yalnız başına hayatını sürdürür, çocuğunu kendisi yetiştirir. Anadolu kadını da bu yönüyle mücadelecisi ve dayanıklı bir tiptir. Bu güzel kadın taliplerini reddedikten sonra hayatta tek dayanağı ve eşinden kalan tek yadigâr olan evladını da vatana feda eder. Şükûfe Nihal'de bir kadın olarak bu fedakârlık bir hayranlık uyandırır. Bu annenin yüceliğinin bütün Anadolu insanında olduğunu düşünen Şükûfe Nihal, bu karakterin peşine düşer.

Domaniçli kadının eşi vefat ettikten sonra II. İnönü Savaşı başlamıştır. İnegöl halkı düşmana karşı koymaya, vatani korumaya hazırdır. Domaniç dağlarının cesur kadını da gençliğini verdiği oğlunun eline silah verir ve savaşa gitmesini söyler, onu düşman karşısına gönderir. Ancak oğlu yaptığı işin kötülüğünden habersiz olarak düşmana yol göstererek vatana ihanet eder. Bunu duyan Domaniçli kadın, silahlarını kuşanır ve ata binip yola koyulur. Ormanları aşarak oğlunun olduğu yere varır ve elbisesinin içine sakladığı silahı çekerek oğlunu vurur. Sonrasında arkasına bile bakmadan kaybolur. *“Vatani için şerefi uğruna oğlunu gözünü kırpmadan vuran Domaniçli kadın, konuşmasıyla, sahip olduğu yüce değerlerle Anadolu'nun gerçek sahibi olduğunu gösterir. Kasaba ve köy halkı bu kadından ve onun hikâyesinden haberleri olmasa bile onlar da damarlarında hala aynı kanı, aynı şerefi taşımaktadır.”* (Uslu, 2017: 326).

Domaniç Dağlarının Yolcusu adlı eserdeki Domaniçli kadın, o dönemin koşullarında kendi başına oğlunu geçindirebilmiş ve büyütüştür. Birçok talibi olmasına rağmen kadınların da erkekler gibi kendilerine yetebileceklerini göstermiştir. Erkek gibi silah kullanabilmektedir. Vatani için mücadeleyi göze almış ve hatta duygusallığını, anneliğini bırakıp tek başına büyüttüğü oğlunu karşısına alabilmiştir. Erkek gibi soğukkanlı bir tavırla oğlunu öldürmüş ve öldürdükten sonra arkasına bile bakmadan ata binip gitmiştir. Eserde bunlar şu paragraflarla anlatılmıştır: *“Az sonra, anasının gelişine sevinen genç, elini öpmek için koşa koşa yaklaşırken, atının üstünde dimdik bekleyen kadın, giysisinin içine sakladığı silahı çekerek onu kanlar içinde toprağa seriyor ve atın başını çevirerek arkasına bakmadan, bir kasırga hızıyla dönüp kayboluyor!...”* (Nihal, 2013:18)

6. Arketip

“Modern psikolojinin terimlerinden biri olan “arketip”, köken itibariyle Yunanca bir sözcüktür ve “arche” ve “typos” sözcüklerinin birleşmesiyle ortaya çıkmıştır.” (Boza, 2021: 566). *“Nitelikli sanat şimdiye kadar verimliliğini daima mitlere ve aklın bilinçdışı sembolleştirme yeteneğine borçlu olmuştur. Bu süreç, insan ruhunun ezeli tezahürü olarak yüzyıllardır sürmektedir ve gelecekte de tüm yaratıcılığın özünü oluşturmaya*

devam edecektir ki Jung, bunlara arketip adını verir.” (Yılmaz, 2019: 235). *“Arketipler, davranışlara yansıyan insanoğlunun ortak hafızasıdır. Jung, arketiplerini kolektif bilinçdışından gelen davranışlardan yola çıkarak farklı isim veya sembollerle adlandırır. Bu davranışlar kolektif bilinçdışında olduğu için varsayım olarak nitelendirilir.”* (Yavuzer, 2018: 134). Bireyler uzun zamanlar boyunca yaşadıkları benzer olayları belli davranış kalıplarına oturtmuş ve bunları kuşaktan kuşağa aktarmaya başlamışlardır. Bunların neticesinde de arketipler güç kazanmıştır. Arketipler bir anlamda bir eserin veya incelemenin kültürel öğelerini de su yüzeyine çıkartmaktadır. Arketipsel eleştiri ise *“Carl Gustav Jung’un (1985- 1961) analitik psikolojisine bağlı olarak gelişen, edebiyatı arketipik simgelerin birleşimi olarak gören esere dönük bir kuramdır.”* (Gümüüş, 2021: 134). Jung, ruhsal olayların açıklanmasında bireysel bilinçaltı değil, ortak bilinçdışını ön plana çıkarır. *“Jung’a göre arketipler temelde tüm insanların ortak davranış özelliklerini ve sıradan deneyimlerini başlatan, denetleyen ve aracı olan içkin nöropsişik merkezlerdir.”* (Önder, 2019: 155). Arketipler, insan üzerinde düzenleyici bir amaca sahiptir denilebilir. Jung, arketipleri belli isimlere göre ayırmıştır. *“Arketipler; sınıf, inanç, ırk, dönem fark etmeksizin tüm insanlarda benzer düşünce, imge, mitolojik motif, duygu ve düşüncelerin belirmesine yol açar.”* (Stevens, 2014, s. 72). Arketip adı verilen semboller bilinçdışında bir araya getirilerek her neslin yapıp ettikleriyle genişlemiştir. Genişleyen bu arketipler edebî eserlerde, masallarda, sinemalarda görülmektedir. Jung, insanların korkularını, cinsiyetlerini, merhametlerini arketiplerle açıklamaktadır.

7. İncelenen Eserlerdeki Ortak Arketipler

Şekil 1: Eserlerdeki Ortak Arketipler.

7.1. Kadın Arketipi

Kadın konusu, geçmişten beri evrensel değerler içindeki yerini korumuştur fakat bu yerini erkeklerden sonra gelen ikincil bir basamakta alabilmiştir. Dolayısıyla kadının söz hakkı erkeklerden sonra geldiği için toplumların yapısında da genellikle erkek egemen bir kültür ön planda olmuştur. Fakat toplumda kadının konumunun değiştiği farklı kültürlerle ait mitler, destanlar bulunmaktadır.

“Toplumun vazgeçilmez ve önemli varlığı olan kadın, pek çok bilim ve sanat dalının inceleme alanında yer alırken edebiyatın da temel konularından birini oluşturmaktadır. Nitekim destan, masal, hikâye, şiir, roman ve birçok folklor ürününde arketipsel çerçevede kadın, başta annelik ve kahramanlık vasıfları olmak üzere farklı yönleriyle irdelenmektedir.” (Türkan, 2021: 64).

“Genellikle Türk devletlerinde kadınlar, tarih boyunca sosyal hayatta güçlü ve yetenekli olarak önemli roller üstlenmişlerdir. Bu kadınlar, çoğu zaman “Alp kadın, Yiğit kadın” hatta bugün hâlâ varlıkları üzerinde soru işaretleri barındıran savaşçı kadın olan “Amazonlar” olarak ifade edilmişlerdir.” (Güngör, 2020: 222). İncelenen eserlerdeki kahraman kadınlardan Zeyna amazon kadın arketipini temsil eder. Amazon kadın arketipi güçlü, bağımsız, cesur bir arketiptir. Bu arketip kadının gücünü temsil eder. Kahraman kadın arketipini ise incelenen eserlerin tümündeki kadın kahramanlar temsil eder. Bu kadın kahramanlar: Zekiye, Yalnız Efe, Domaniçli kadın, Zeyna’dır. Bu kahramanların hepsi çevrelerine iyilik ve adalet dağıtmak için savaş ve mücadele halindedirler.

7.2. Yeniden Doğuş Arketipi

“Yeniden doğuş, çağlar boyu insanlığın zihnini meşgul etmiş ve ölümün amansızlığına karşı yegâne teselli olarak görülen evrensel bir olgudur. Her evrensel olgu gibi, yeniden doğuş da arketipsel olma özelliği taşır, yani kolektif bilinçdişına aittir.” (Korucu, 2019: 710).

“Yeniden doğuş, evrensel bir tema olarak tüm kültürlerde ezoterik bir bağlamla arınma/bilinçlenme/öğrenme döngüsünü ifade eder. Yeniden doğuş arketipinde tabiattaki döngü tekrarlanır; yeniden doğuş, insan doğasının özüne/aslına ulaşmasını işaret eder. Kendini/özünü tanıyan insan/toplum, kökündeki ilk imgeyi tabiata öykünmeyle sürekli hale getirir.

Yeniden doğuş arketipinde kendi varlığını içselleştiren insan, yenilenen yaşam enerjisiyle değişim ve dönüşümü yaşar.” (Şenocak vd. 2021: 1102).

Her kahramanlaşmanın altında bir kaos vardır ve Kezban’ın Yalnız Efe olması *buna örnek gösterilebilir: “Anadolu da bozulmuştu. Eşkivalık, zulüm, hakaret, hırsızlık, açlık, yağmacılık alevsiz bir yangın gibi bu bin yıllık ana yurdunu yakıp tutuşturuyordu. Kötülüklerin önüne geçmek, bozulan dünyayı düzeltmek gerekirdi. Ama nasıl?” (Seyfettin, 2006: 170).*

Yalnız Efe eserindeki Kezban karakterinde yeniden doğuş arketipi Kezban’ın “Efe”leşmesi yani erkekleşmesi, silah kuşanıp dağa çıkmasıdır. Kezban’ın dağa çıkması aslında kendi benliğine kavuşma serüveninin önemli bir parçasıdır.

Savaşçı Prenses Zeyna ise işlediği kötülükler sonrasında günahlarından arınmak ve insanlığa fayda sağlamak için geçmişini bir kenara bırakıp sürekli seyahat etmeye başlar. Vatan yahut Silistre eserindeki yeniden doğuş arketipine örnek olarak Zekiye karakterinin evde oturan kadınlardan olmayıp, cepheye her ne kadar sevdiğinin peşinden gidiyor gibi olsa da savaşmayı göze alarak giden bir kadın olması gösterilebilir. Zekiye cepheye giderken Zekiye değil Adem olarak yeni bir kimlikle gitmektedir:

- “Zekiye— Efendim.

Sıtkı Bey (Bir garip nazar ile yüzüne bakarak) — Sen kimsin?

Zekiye (Telaş ile) — Âdem.” (Kemal, 2019: 26).

Böylelikle söz edilen kahramanlar geçmişteki hallerinden çıkıp yeni bir kimliğe bürünmüş, yeniden doğmuş olurlar. Yeniden doğuşun yer aldığı metinlerde, bireyin yaşadığı ruhsal büyüme süreci, bazen uzun bir yolculuk ve tabiata sığınma bazen de yönlendirici bir gücün etkisiyle yaşanan farklarla meydana gelebilir.

7.3. Savaşçı-Kahraman Arketipi

“Kahraman arketipi; mitolojik olarak benliğin asıl simgesidir. Kahraman, aynı zamanda bir arketip olmakla beraber merkez arketip olarak tanımlanır. Kahraman arketipi, kahraman başlığı tanımlaması için yetersizdir. Kahraman arketipi diğer bütün arketipleri bir araya getiren arketiptir.” (Indick, 2011, 133). Kahraman meydan okumayı sever ve hayatını feda etmeyi göze alır.

“Savaşçı arketipi, bütün dünya milletlerinin gerek mitik gerekse modern anlatılarında karşılaşılan bir arketiptir. Toplumsal moralin yüksek tutulmasında ve insanların haksızlığa uğradığında geleceğe dair

karamsarlığa kapılmasını engelleyen bu arketip, işlevi itibariyle toplumlar için manevî direnç noktası niteliği de taşır.” (Al, 2018: 11). Campbell, kahraman hakkında “Kahraman, karanlık tutkularından kurtularak içimizdeki vahşiyi kontrol edebilme yeteneğimizi sergiliyor.” (Campbell, 2013: 13) ifadesini kullanmıştır. Aynı zamanda “Arayışın temel amacı insan için bir kurtuluş ya da vecit değil, bilgelik ve başkalarına hizmet etme gücü olmalıdır.” (Campbell, 2013: 13) düşüncesindedir. İncelenen eserlerde savaşçı arketipini alışılmışın dışında kadın karakterler temsil etmektedir. Bu karakterler toplumu için hizmet etmeyi benimser ve bunu çıkar amaçlı yapmazlar. Zeyna, kötü karakter olan Draco'nun köye saldırıp kardeşinin katledilmesiyle intikam hissiyle dolar ve köyü savaştan korumaya çalışır. Bunu kâh kendi başına kâh Gabrielle ile gerçekleştirir. Aynı zamanda Zeyna kötülüklerle mücadele ederken ona silahı “Chakram” da eşlik etmektedir. Yalnız Efe de savaşçı arketipinin özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır. Babasının öldürülmesi üzerine isyan ederek bulunduğu bölgedeki yardıma muhtaç insanların koruyucu olmuştur :

“Yalnız Efe'den kimsenin şikayeti yokmuş. Ne kimseyi dağa kaldırmış ne de fidye istemiş. İsteddiği hep fakirler, kimsesizler, dullar, öksüzler içinmiş. Camiye bakmayan köye haber gönderir. “Gelecek ramazana kadar mescitlerini tamir etmezlerse samanlıklarını yakarım.” dermiş. Onun sayesinde camiler şenlenmiş. Köylü zulümden kurtulmuş. Öksüzlerin, fakirlerin yüzü gülmüş.” (Seyfettin, 2015 :56).

“Yalnız Efenin her hareketi ahlaki idi. Halk, yerliler, köylüler ona ulvi bir kahraman gibi tapıyorlardı.” (Seyfettin, 2006: 168).

Vatan yahut Silistre eserinde Zekiye, cepheye kendisinin çocuk olarak görülmesi üzerine “ Ben size canımı sunuyorum; siz bana yaşamın küçüklüğünü söylüyorsunuz. Buraya adam öldürmek için mi geldiniz? Ölmek için mi? Öldürmek içinse beni de öldürün. Ölmek içinse emin olun ki sizden daha kolay daha rahat ölürüm.” (Kemal, 2017: 56) diyerek vatani düşmanlardan kurtarmayı göze aldığını belirtir.

Domaniç Dağlarının Yolcusu eserinde Domaniçli kadın vatani için mücadeleyi göze almıştır. Düşmanlara karşı verilen savaşın destekçisi olup bunun için silah kuşanıp, ata binip tek başına büyüttüğü oğlunu karşısına alabilmiştir. Oğlunu dul bir kadın olarak tek başına büyütebilmesi de Domaniçli kadının kahraman özelliklerinden biridir.

7.4. Dağ Arketipi

“Dağlar; farklı din ve toplumlarda gerçek dünyadan öteki dünyalara açılan bir kapı olarak görülmüştür. Tarihin birçok döneminde

ata, koruyucu ruh ve vatan olarak görülme gibi sosyal işlevinin yanı sıra kozmik modelin eksenini ve kozmik kurban yeri olarak mitolojinin de en popüler imgesi olmuştur.” (Bayat, 2006: 47). Dağlara verilen önemin kaynağı mitolojik çağlara kadar gitmektedir.

“Bunların dışında dağlar; yükseklikleri, yücelikleri, ihtişamları, başlarında karın, boranın eksik olmaması, üzerlerinde yaşayan hayvanlara barınma ve beslenme imkânları sunmaları, göçer evli Türk yaşam biçiminin vazgeçilmez bir unsuru olmuşturlar. Ayrıca uzaktan bakılınca insana küçüklüğünü ve güçsüzlüğünü hatırlatır, aşmak istenildiği zaman katlanılması gereken güçlükleri bulunur; bunun yanında akarsu, otlakları, ormanlarıyla insanoğluna özgürce bir hayat sunar.” (Bakırcı, 2023: 2).

Jung’a göre ise “Analitik psikolojide dağın yüksekliği ile kahramanın yetişkin kişiliği sembolize edilir. Masallarda serim bölümünde bulunan dağın genellikle ego ile bilinçdışı arasındaki sınırı temsil ettiği görülür. Dağ simgesinin büyüklüğü kahramanın yetişkin kişiliğine bir göndermedir.” (Jung, 2016: 167). Aynı zamanda dağa tırmanma ile insanın hedeflerine ulaşabilmesi için gösterdiği çaba arasında ilişki de kurulabilir. Bu nedenlerden dolayı dağ simgesinin “olgunlaşma” ve “insanın kendi benliğini bulması” ifadelerini desteklediği söylenebilir. Domaniç Dağlarının Yolcusu eserinde Domaniçli kadın, Sultan dağları arasında yaşamaktadır. Eserde düşmana casusluk ettiği için canından bir parça olan oğlunu öldüren Domaniçli kadının dağdan indiği söylenilmektedir: “Yüksek bir dağ tepesi... Sık, yeşil ormanlar... Birbiriyle öpüşen kavak, meşe, kestane dalları... Domaniç kadını feracesinin eteklerini bu dallarda bırakarak, atının şimşek hızıyla buralardan nasıl indi?” (Nihal, 2013: 85).

Zeyna, Olimpos Dağı’nda kötülöklere karşı savaşlar vermiştir. Aynı şekilde babasının katillerini yakalatamayan Kezban, silahını alıp dağa çıkmıştır. Kezban’ın dağa çıkması yüceleşmesine öncülük etmiştir denilebilir. Yolculuk hedefini temsil eden dağ, Kezban’ın ve Zeyna’nın yetişkin kişiliğe bürünüp kendi benlerini bulmalarında da önemli bir işlevdedir:

“Kasabada Yalnız Efenin namını işitirler. Boş durmamak için, onu tutmaya kalkışır. Yerli zaptiyeler kılavuzluğu kabul etmezler. Yalnız Efe bunu haber alır. Bozdağı’na geçmek ister.” (Seyfettin, 2006:207).

“Bir aydır, artık sürüsünü kendi güdüyor, inekleriyle, koyunlarıyla, keçileriyle her gün dağa gidiyordu. Kimse ile konuşmaz olmuştı.” (Seyfettin, 2006: 200).

Üç kahramana bakıldığında dağ ile aralarındaki ilişki insanın kendi benliğini bulması, özgür olma isteği şeklinde ifade edilebilir. Zeyna, Kezban ve Domaniçli kadın aşmak istedikleri güçlükleri aşmak için karşılarına

engeller çıksa da çabalamışlardır. Bunu yaparlarken hem kendilerine hem de çevreye özgür bir hayat sunma peşindedirler. Dağları da aşabilmek için engeller vardır ve bu engellerin karşısında ormanlarıyla, sularıyla insanlara özgür bir hayat sunarlar. Ayrıca dağlar, kahraman kadınlar gibi başı göklerde ve yeryüzüne hâkim olmayı imlemektedir.

7.5. Anne Arketipi

Anne arketipi, C. G. Jung'un temel arketiplerinden biridir. Dört Arketip adlı eserinde Jung "*Anne arketipinin özellikleri "annelik" ile ilgilidir: dişinin sihirli otoritesi; aklın çok ötesinde bir bilgelik ve ruhsal yücelik; iyi olan, bakıp büyüten, taşıyan, büyüme, bereket ve besin sağlayan; sihirli dönüşüm ve yeniden doğuş yeri; yararlı içgüdü ya da itki; gizli, saklı, karanlık olan, uçurum, ölümler dünyası, yutan, baştan çıkaran ve zehirleyen, korku uyandıran ve kaçınılmaz olan.*" (Jung, 2001: 22) ifadelerine yer vermiştir. "*Ana içinden çıktığımız yuva, doğa, toprak, okyanustur. Baba bu doğal yuvada hiçbir şeyi temsil etmez.*" (Fromm, 2000: 49). "*Doğurganlık ve bereketin temsilcisi olan anne, olumlu ve olumsuz özellikleri aynı anda içerebilir. Aynı zamanda kişisel anne, büyükanne, üvey anne, kayınvalide ya da bakıcı kadın şeklinde belirebilir.*" (Kabalıcı, 2019: 169). Anne arketipi, anlatıma dayalı türlerde yaratılış, aydınlık gibi kavramları ve güneş, kayın ağacı gibi imgeleri temsil ederken evrensel bir tip olarak bakıldığında ise her toplumun kendi öğretisi ile yeniden şekillenir denilebilir. Anne tipi hem çocuğunu tehlikelere karşı koruyan, besleyen, fedakarlık yapan olumlu yönler hem de yok eden, cezalandıran olumsuz yönleriyle varlığını göstermektedir. İncelenen eserlerde Domaniç Dağlarının Yolcusu ve Tomris Hatun'da anne arketipine rastlanılmaktadır. Domaniç Dağlarının Yolcusu eserinde Domaniçli kadın bir erkek annesidir. Genç yaşta dul kalan Domaniçli kadın, oğlunu küçük yaşından itibaren kendi başına bakmış ve büyütüştür. Bu annenin dileği, oğlunu vatana faydalı bir insan olarak yetiştirmektir. II. İnönü savaşı başladığı sıralarda Domaniçli kadın oğlunun eline silah verip savaşa gitmesini söyler. Oğlu yaptığı şeyin kötülüğünden habersiz olarak düşmana yol tarif edince Domaniçli kadın, hayatta tek dayanağı ve eşinden kalan tek yadigâr olan evladını da vatana feda eder. Burada anne tipinin hem besleyen, fedakarlık yapan, güçlüklerle baş etmesini sağlayan olumlu yönü görülürken hem de yok eden olumsuz yönü görülmektedir: "*Eşsiz kalan güzel kadının âşıkları yine birer birer çevresinde toplanırlar; ilk sevgilisine bağlı olan kadın, bunların hiçbirine yüz vermez. Evinde, tarlasında sessizce çalışır, oğlunu büyütür. Bütün dileği, onu mert, kahraman, vatana faydalı bir insan olarak yetiştirmektir.*" (Nihal, 2013:17).

Burada Domaniçli kadın üzerinden anne tipinin olumlu yönlerinden bahsedilmektedir. Yeni bir oluşuma izin vermek yani doğurmak ile beraber annenin bonkör ve verici özelliği, besleyen, fedakarlık yapan, güçlülerle baş etmesini sağlayan özellikleri söz konusudur. Daha sonra Domaniçli kadın, oğlunun yaptıklarını duyduğunda olumsuz anne yönünü göstermektedir. Burada ise doğurmanın karşıtı olan yok etme söz konusudur. *‘Az sonra, anasının gelişine sevinen genç, elini öpmek için koşa koşa yaklaşırken, atının üstünde dimdik bekleyen kadın, giysisinin içine sakladığı silahı çekerek onu kanlar içinde toprağa seriyor ve atın başını çevirerek arkasına bakmadan, bir kasırga hızıyla dönüp kayboluyor!..’* (Nihal, 2013: 18).

7.6. Gölge Arketipi

Gölge *‘Kişiliğin daha düşük düzeydeki parçası. Seçilmiş bilinçlilikle başa çıkamadıkları için yaşam sürecinde kendilerini ifade etmelerine izin verilmeyen ve bu nedenle, bilinçdışıında karşıtlık yaratmaya çalışan ve oldukça bağımsız bir ‘hizip’ oluşturan tüm bireysel ve ortak ruhsal öğeler.’* (Jung, 2009: 291) olarak tanımlanmıştır. İnsanların yüzleşmek istemedikleri ve bastırılmış olan duyguları vardır. Kişilerin bilinçdışına inmesi bu karanlık özellikleriyle yüzleşmesi kolay olmamaktadır. Jung, bu karanlık özelliklerini reddetmiş olan insanın, aslında o özelliklerini bastırarak farkında olmadan çevresine yansıttığını ifade eder ve bu karanlık özelliklere “gölge arketipi” adını verir. *‘İnsan, dünyaya bedensel ve ruhsal bir bütün olarak gelmiştir. Fakat toplum, ironik olarak insanın bu bütünü tek bir tarafını yaşamasına izin vermektedir. Bu baskı insanın kendisini ego ve gölge olarak ikiye bölmesine sebep olmuştur çünkü medeniyet tek bir biçimde davranması konusunda ısrarcıdır.’* (Pelister, 2016: 102). Mehmet Ergüven’e göre ise

‘Gölge, homo socius’ın ömür boyu hesaplaşmak zorunda kaldığı öbür yüzü, bir başka deyişle, toplumun öngördüğü kurallarla çelişen tüm vahşi arzı ve duygularımızdır. Dolayısıyla toplumsal baskı arttığı ölçüde gölge büyür. Ne var ki gölgeyi bastırarak hiçbir yere varamayız; hatta tam tersi, daha da tehlikeli sonuçlara yol açar bu; çünkü bilinçdışında güçlenen gölgenin şiddeti körüklemesi kaçınılmazdır. Öte yandan, varlığını bilincin ışığına borçlu olan gölge, ben’in tamamlayıcı öbür yarısı, engel tanımayan doğal dürtümüzdür.’ (Ergüven, 2006: 68).

Bu durum Savaşçı Prenses: Zeyna ve Yalnız Efe eserinde görülmektedir. Savaşçı Prenses: Zeyna’da, Zeyna Amphipolis’e gittiğinde annesi dahil olmak üzere kimse tarafından hoş karşılanmamaktadır. Draco’nun köye saldırmaya hazırlandığı haberinin gelmesi üzerine köyü

saldırıdan korumak isteyen Zeyna'nın yanında annesi bile yer almaz. Zeyna yaşadığı kötü şeylerden dolayı baskıcı dünyayı altüst etmek isterken aynı zamanda iyileştirmek de istemektedir. Toplum, Zeyna'nın bir kadın olarak güçlü olmasını kabul etmek istememektedir. Fakat Zeyna içinde bastırıldığı duygularla yüzleşmeye çalışıp üstesinden gelmektedir. Aynı durum Yalnız Efe eserinde de söz konusudur. Kezban, “*yeis havasının içinde yıkılmaz bir ümit, genç, dinç, güzel bir azim timsali*” (Seyfettin, 2006: 175) bir Anadolu kızıdır. Toplumda adaleti, iyiliği sağlamak isteyen Kezban'ın bastırılmış özellikleri, köylünün “Ah bir Mehdi çıksa!” söylemleri ile ve babasının “Ah genç olsam!” yakınmaları ile gün yüzüne çıkmaktadır. Sonrasında babasının ölümü üzerine gün yüzüne çıkan bastırılmış özellikleri daha da kuvvetlenir. “*Kezban, bir erkek gibi elini kalçasına dayamış, hücum edecek gibi duruyordu. Ama yüzü, gözleri son derece sakindi. Yavaş yavaş yapacağını anlattı. Mutlaka babasına kimin kurşun attığını arayıp bulacaktı. Sonra bu katili hükümete verecek, astıracaktı.*” (Seyfettin, 2006: 199)

Kezban ve Zeyna karakterleri toplum tarafından bastırılmış benliklerinin ve kalıpların dışına çıkarak toplumun kabul görmekte zorlandığı kadınların otorite sahibi olabileceğini ve kadınların da intikam alabileceğini gösterir.

7.7. Animus Arketipi

Animus Fordham'a göre “*Bir kadına miras kalan erkeğin kolektif imajı, yaşamı boyunca erkeklerle olan ilişkilerinden kaynaklanan erkeklikle ilgili kendi deneyimi ve içindeki gizli erkeksi kökendir.*” (Fordham 2015:71). Animus genellikle kolektif bilinçaltıyla iletişim kurmayı sağlar. Bilinçdışının, bilinç bakış açısını bütünleyerek bir kadının bilinçdışında eril öğeler barındırması animustur denilebilir. Animusun baskın olduğu kadınlarda erkeksi özellikler fazladır. Bu erkeksi özellikler, kadınlara özellikle savaş zamanları olumlu sonuçlar vermiştir ve topluma göre erkek tarafından yürütülmesi gereken birçok işi kadınların da yapabildiği görülmüştür. “*Mesela, Kurtuluş Savaşı'nda Türk kadınlarının ön cepheye sırtlarında mermi taşımaları veya bazı şehirlerin düşmandan kurtarılması sırasında kadınların birebir düşmanla çarpışmaları Jung'un ifadesiyle animusa, yani erkeksi kökene ilişkin örneklerdir.*” (Yılmaz, 2012: 2149).

Ömer Seyfettin'in Yalnız Efe eserinde Kezban'ın öldürülen babasının katilini yetkililere bulduramayınca kendi adaletini sağlama kararı vererek eşkıya olması ancak erkekleşmesi ile mümkün olmaktadır. Bu şekilde kadın karakterler için erkekleşmek ve erkek kılıfına bürünmek “güçlü olmak”, “kahraman olmak” ve “cesaretli olmak” anlamlarına gelir denilebilir.

“Yalnız Efe'nin kılık değiştirmesi ise bazı olaylar neticesinde zorunlu olarak gerçekleşir. Bunların başında, babasının Eseoğlu iftliğindeki koruculardan birine verdiği borcu tahsil etmek istemesi ancak ödemeyi yapmak istemeyen korucu tarafından ldürölmesi gelir. İkinci olarak ise, bu olay üzerine Yalnız Efe'nin hükümete gidip katilin bulunmasını istemesi ancak adaletin bir türlü sağlanmamasıdır. Bu iki olay dolayısıyla Yalnız Efe, erkek kıyafetleri giyerek dağa çıkar ve babasını öldüren katilden, katili bulmayan hükümet görevlilerinden ve giderek köylüye zulmeden insanlardan intikam almaya başlar. Bu anlamda Yalnız Efe, erkek kılığına girerek eşkiya olmayı adaleti sağlamak için benimser.” (Oktay, 2020: 350).

Yalnız Efe'deki animusu ise babası biçimlendirip harekete geçirmiştir. Kezban'ın kahraman olma yolculuğu ve animusunu ortaya çıkarması bu şekilde gerçekleşmiştir. Kezban, artık babasının ideallerine göre hareket eden, babasının “Ah şu bir erkek olsaydı!” söylemine cevap veren bir kişiliğe girmiştir. Babasının bir erkek çocuğa sahip olmak istediğinin farkında olan Kezban'ın animusu, babasının bu hayaliyle bir amaca dönüşür:

- “Ah, şu bir erkek olsaydı, diye iini çekti.

Kezban döndü:

- Bir şey mi dedin ki baba?

- Yok, bir şey demedim!

Fakat, Kezban, onun dediğini, onun niçin ‘ah’ ettiğini duymuştu. Evet, erkek olsaydı, erkek olsaydı... Gözümün önüne amlı dağlar, karlı yollar, hainlerin, hırsızların, namussuzların, zalimlerin murdar çamurlara, kanlara bulanmış ölüleri geldi. Ah erkek olsaydı... Fakat işte, kızdı!” (Seyfettin, 2015:27).

Yörük Hoca'nın ldürölmesiyle Kezban'ın Yalnız Efe'ye dönüşümü başlamıştır. Bundan böyle animusa ilişkin özellikler göstermeye başlar. Babasının ölümünden sonra ağlayıp sızlamaz, soğukkanlı davranışlar sergiler ve hincını çıkarmak ister. Yine babasının ölümü üzerine evlenmesini söyleyenlere karşı olumsuz cevap verir ve başka bir yere evlatlık gitmeyi de kabul etmez. Yani o zamanın koşullarında kadınlara atfedilen davranışlara karşı çıkar ve hayatını eşkiya olarak sürdürmeye devam etmek ister. Bunu yaparken kötü bir amaç gütmmez, babasının ölümünden yola çıkarak toplumun iyiliği için mücadele eder. Bu başkaldırısı da onun erkekleştiğini gösterir denilebilir.

Savaşçı Prensese: Zeyna'da ise Zeyna karakterinin dış görünüşündeki deri minik etek, botlar, bronz göğüs plakaları, uzun siyah saçları kadınlığını

vurgularken kılıcı, sert duruşu, yüksek sesi onun erkeksi görüntüsüdür. Kahraman niteliklerini de barındıran Zeyna'nın kötülükler karşısında annesi bile yanında durmak istemez ve bu onun içindeki animusu harekete geçiren etkenlerdendir. İyilik için mücadelelerde, kötülerle savaşlarında animus arketipi öne çıkmaktadır. Çeşitli dövüş tekniklerini uygulaması, kılıç ve çakra kullanması kötü adamlarla ve hatta tanrılarla savaşması Zeyna'daki animustur. Önüne çıkan tüm engelleri aşar ve faaliyetlerinin büyük bir kısmı dövüşmekten ibarettir. Tüm bu eylemlerinde aynı zamanda erkek gibi büyük bir dayanıklılık da göstermektedir.

Sonuç

İslamiyet öncesi Türk toplumunda kadına bakışla İslamiyet sonrası Türk toplumunda kadına bakışta fark vardır. Kadına bakış sosyal, siyasi, kültürel dönemlerde değişiklik göstermektedir. Edebiyatımızda kadına bakış edebi dönemlere göre ayrı ayrı değerlendirilebilir. Klasik Türk edebiyatında kadın, hayatın dışında tutulmuş genellikle sevgili rolünde ve erkekten sonra gelen bir varlık olarak değerlendirilmiştir. İslam kültürü etkisinde gelişen Divan edebiyatında edebi eserlerin çoğunda kadın, hak ettiği yeri alamamıştır. Tanzimat devrinde ise romancılar kadın konusuna büyük önem vermişlerdir. Ahmet Mithat Efendi de evlilik konusuyla kendini gösterir. Kadın, Servet-i Fünûn'a kadar toplumun bir parçası olarak görülmüş; Servet-i Fünûn'da ise ilk defa birey olarak ele alınmıştır. Fecr-i Âtî'de yine evlilikler, ilişkiler içerisinde değerlendirilmiştir. Milli edebiyatta ise kadına yeni bir bakış Halide Edip ile gelmiştir denilebilir. Halide Edip kendine benzeyen okumuş, kültürlü ve hayat karşısında güçlü kadın karakterler çizmeye başlamıştır. Cumhuriyet döneminde ise kadın, Osmanlı Türk ulusal kimliğinden daha çok ideolojik meselelerin bir parçası olarak değerlendirilmiştir.

Bu çalışmada kadınla ilgili Batı'nın kadına bakışıyla Doğu'nun kadına bakışı arasındaki farkları kadının zaviyesinden değerlendirilmiştir. Kadın Batı'da kadın olarak isyan eden, güçlü bir kahraman olarak öne çıkarken bizdeki kadın kahramanların, kahraman olabilmesi için bile erkeğin kıyafetine, erkeğin atına, erkeğin görünümüne ihtiyaç duyulmuştur. Batı'daki Zeyna karakteri aslında bütün kadınların sadece feminizm olarak bakılmayacak derecede adaletin yerini bulma temsilcisi, kadınların sesi durumundadır. Yalnız Efe'de ise Kezban'ın adıyla değil Efe adıyla ve erkek kılığında adaleti sağladığı görülmektedir. Vatan yahut Silistre'deki kahramanın yine ancak erkek rolüyle savaşabilip kahraman olduğu görülmektedir. Domaniç Dağlarının Yolcusu eserinde ise bir annenin, anne arketipinin gerektiğinde neler yapabildiği belki burada ilk defa erkeğe ihtiyaç duymadan yapılan bir kahramanlık olarak değerlendirilebilir. Bugün

kadının doğası gereği bütün bunların analığından başlayarak tüm rolleri içerisinde kahraman arketipi açısından Türk edebiyatında incelemeler olmadığı görülmektedir. Aslında Doğu'da kahramanlık daha erkeğe has olan bir arketiptir. Kadın kahraman olarak arketip bulmak edebi eserler ve diziler için pek mümkün değildir. Ama Türk kadını hem Kurtuluş savaşında hem de diğer savaşlarda Dede Korkut'tan itibaren erkeğin yanında erkeği yöneten kararları veren en az erkek kadar etkili olan bir figürdür. Bugünkü meselelere gelirse yeni düzende kadın yeniden dişilik kimliğine dönüştürülmeye çalışılmaktadır. Sosyal medyadaki bütün uyarılar kadını dişiliğe itmektir. Bunun da edebiyata, yeni eserlere nasıl yansıtacağı değerlendirilmesi gereken bir konudur. Ama kadına bakış ya da edebiyatta kahraman arketipinde kadın arayışında karşılaşılabilecek isimler bunlarken Türk edebiyatında bunlar kadın olarak değil erkek görünümünde kahraman kadın olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

AL, H. (2018). Ömer Seyfettin'in Hikâyelerinde Savaşçı Arketipi. Uluslararası İnsan Çalışmaları Dergisi. Sayı 1, s.1-12.

AYIK, Ayşegül. (2019). *Fecr-i Âtî Romanında ve Hikâyesinde Kadın*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.

BAKIRCI, N. (2023). Türk Masallarında Olağanüstü Dağlar. Kamu Yönetimi Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı 5, s.1-21.

BARS, M. (2014). Türk Kahramanlık Destanlarında Kadın Tipleri. International Journal of Languages' Education and Teaching. Sayı 3, s.122-140.

BAYAT, F. (2006). Türk Mitolojisinde Dağ Kültü. Folklor/Edebiyat Dergisi. Sayı 12, s.47-60.

BOZA, B. (2021). "Uzun Beyaz Bulut Gelibolu" Romanında Kadın Arketipi. I. Uluslararası Türkbilim Öğrenci Kurultayı Bildiriler Kitabı. s.566-572.

CAMPBELL, Joseph ve Bill MOYERS (2013). Mitolojinin Gücü: Kutsal Kitaplardan Hollywood Filmlerine Mitoloji ve Hikayeler. 3.Baskı, İstanbul: Mediacat Yayıncılık.

DURAN, Gülen Eren (2015). *Vahşi Kadın Arketipi ve Heykel*. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi.

DÜNDAR, S. (2021). Türk Edebiyatında Kadının Yeri. Uluslararası Sanat ve İlim Derneği.

EGE, F. (2021). Campbell'ın Monomit ve Jung'un Arketip Kavramları Bağlamında "Trak-Trak Kabakçığım" Masalının İncelenmesi. Humanitas. Sayı 9, s.231-243.

ERGÜVEN, M. (2006) "*Aydınlıkta Görmek*". İstanbul: Agora Kitaplığı.

FORDHAM, F. (2015). "*Jung Psikolojisinin Ana Hatları*". 9. Baskı, İstanbul: Say Yayınları.

FROMM, E. (2000). "*Sevme Sanatı*". 11. Baskı, İstanbul: Say Yayınları.

GÜMÜŞ, H. (2021). Arketipsel Eleştirinin Temel Kaynakları. GAB Akademi. Sayı 1, s.133-148.

GÜNGÖR, Aylın. (2020). *Kültürel Anlatılarda Amazon Kadını: Hareketli Bir Çizgi Roman Uygulaması*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

HAN, T. (2023). Kadın Kavramının Toplumsal Bakış Açısından İncelenmesi ve Kadın Kadındır Sosyal Sorumluluk Kampanyası. Technics: Journal of Applied Technologies. s.155-164.

<https://22dakika.org/xena-warrior-princess-tanitim/> (Erişim Tarihi: 15.01.2024).

JUNG, C. Gustav. (2016). "*Analitik Psikoloji Sözlüğü*". İstanbul: Pinhan Yayınları.

JUNG, C. Gustav. (2009). "*Anılar, Düşler, Düşünceler*". 4. Baskı, İstanbul: Can Yayınları.

JUNG, C. Gustav. (2001). "*Dört Arketip*". İstanbul: Metis Yayınları.

KANDİYOT, D. (2015), "*Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar (Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler)*". İstanbul: Metis Yayınları.

KANTER, Beyhan. (2009). *Servet-i Fünûn Edebiyatı Romanlarında Aile, Kadın ve Çocuk*. Doktora Tezi. Elazığ: Fırat Üniversitesi.

KABALCI, E. (2019). Anne Arketipinin Didem Madak'ın Şiirlerindeki İzleri. Folklor/Edebiyat Dergisi. Sayı 97, s.167-182.

KARAKOÇ, E. (2020). Yenilmez Persleri Bozguna Uğratan Kadın Hükümdar Tomris ve Mensubu Olduğu İskitlerin Türklüğü Meselesi. s.1-15.

KEMAL, N. (2019). “*Vatan yahut Silistre*”. 1. Baskı, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

KEMAL, N. (2017). “*Vatan yahut Silistre*”. 1. Baskı, İstanbul: Kapı Yayınları.

KORUCU, A. (2019). Ruh Adam’da Animayla Aydınlanan Yeniden Doğuş Arketipi: Selim Pusat’ın Sonsuz İstirabı. MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi. Sayı 1, s.710-724.

KIRTIL, O. (1999). Türk Romanında Kadın ve Bir Tereddüdün Romani. Kadın Araştırmaları Dergisi. Sayı 5, s.127-142.

MORAN, Berna (2012). “*Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*”. İstanbul: İletişim Yayınları.

NAS, Ş. (2021). Dede Korkut’tan Klasik Türk Edebiyatına Kadın. Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi. Sayı 1, s.164-195.

NİHAL, Ş. (2013). “*Domaniç Dağlarının Yolcusu.*” 14. Baskı, İstanbul: Timaş Yayınları.

OKTAY, G. (2020). Kılık Değiştirmenin En Makbul Hâli: Erkeksi Kadın Versus Kadınsı Erkek. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Sayı 1, s.337-360.

ÖNAL, S. (2022). Tanzimat Tiyatrosunda Kılık Değiştirme Motifi. Sanat ve İkonografi Dergisi. Sayı 2, s.1-9.

ÖNDER, Ç. (2019). Pınar Kür ve Roman Kişilerinin Erginlenme Sürecinde Paris: Jun’un ‘Yeniden Doğuş’ Arketipine Göre Bir Analiz”. Folklor/Edebiyat. Sayı 97, s.153-166.

ÖZARSLAN, E. (2017). “*Yalnız Efe ve Diğer Hikayeler*”. Ankara: Korza Yayıncılık.

ÖZCAN, D. (2021). Kadın Kahramanların İzinde Türk Destanları. Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi. Sayı 3, s.99-115.

ÖZCAN, Tarık ve Sema ORUÇ (2020). Cumhuriyet Dönemi (1923-1938) Türk Romanında Kadın İmgesi: Kafesin Ardından Kur(t)uluşa. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı 2, s.121-131.

ÖZEN, B. (2023). Türk Edebiyatında Ölümcül Kadın ve Kurban Tiplerinin Gelişimi. BAU ART Sanat Dergisi. Sayı 1, s.19-36.

ÖZSARI, M. (2006). Ömer Seyfettin’in Hikâyelerinde Efeler. Ömer Seyfettin Sempozyumu Bildiriler Kitabı. s.1-6.

ÖZTOPANLAR, Z. (2019). Değişen Devlet Karşısında Değiş(e)meyen Kadın: Vatan yahut Silistre ve Kadın Erkekleşince Oyunlarında Kadına Biçilen Kaftan. s.135-148.

PELİSTER, T. (2016). Othello’da İlkel Kavramı Bağlamında Gölge Arketipi. Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi. Sayı 15, s.99-109.

SEYFETTİN, Ö. (2015). ‘Yalnız Efe’. İstanbul: Kuşak Yayınları.

SEYFETTİN, Ö. (2006). ‘Yalnız Efe’. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.

STEVENS, A. (2014). ‘Jung’. Ankara: Dost Kitabevi.

ŞAHİN, M. (2021). Batı Sanatında Tomris Han. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi. Sayı 10, s.1-17.

TIGGES, W. (2017). A Woman Like You? Emma Peel, Xena: Warrior Princess, and the Empowerment of Female Heroes of the Silver Screen. s.127-146.

TÜRKAN, K. (2021). Kerem ile Aslı Hikâyesinde Anne Arketipi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. Sayı 77, s.63-68.

INDİCK, W. (2011). ‘Senaryo Yazarları İçin Psikoloji’. İstanbul: Agora Kitaplığı.

ULUTAŞ, N. (2016). Arketipsel Eleştiri Bağlamında Turgay Nar’ın Gizler Çarşısı Oyunu Üzerine Bir İnceleme. Sayı 11, s.659-680.

USLU, A. (2017). Şükufe Nihal’in ‘‘Domaniç Dağlarının Yolcusu’’ Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme. Eurasian Conference on Language & Social Sciences. s.314-327.

YAVUZER, M. (2018). Cemal Süreya’nın Şiirlerinde Kadın Arketipi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Sayı 41, s.133-150.

YILDIZ, N. (2019). ‘‘Türk Dünyası Destancılık Geleneği ve Destanlar’’’. Ankara: Akçağ Yayınları.

YILMAZ, N. (2019). Ömer Seyfettin’in ‘‘Yalnız Efe’’ Adlı Öyküsündeki Arketip(sel imge)ler. Edebi Eleştiri Dergisi. Sayı 3, s.234-244.